

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ

Найліквіднішим активом підприємства, як відомо, є грошові кошти. Саме вони можуть в будь-який момент перетворитися на оборотні чи необоротні активи, бути спрямованими на погашення заборгованості перед бюджетом, кредиторами та працівниками. Відсутність грошових коштів на рахунках і в касі підприємства свідчить про те, що суб'єкту господарювання не вистачає власних ресурсів і він вимушений залучати кредити, збільшувати кредиторську заборгованість, що в свою чергу може призвести до неплатоспроможності підприємства.

Крім того, в сучасному світі з'являються грошові кошти у нових формах, зокрема у вигляді електронних грошей та криптовалют. Світ глобалізується, фізичні та юридичні особи при здійсненні розрахунків все частіше використовують альтернативні способи оплати, це викликає необхідність вдосконалення діючих платіжних систем та нормативної бази. Виходячи з цього, питання обліку грошових коштів не втрачає своєї актуальності.

В першу чергу розглянемо сучасні особливості в обліку готівкових розрахунків. На сьогоднішній день в Україні достатньо високий рівень готівкових розрахунків. Це пояснюється багатьма причинами, зокрема:

- історичною спадщиною;
- звичкою споживачів;
- низьким рівнем розвитку інфраструктури.

За даними НБУ за 2016 рік в Україні спостерігається низький рівень проникнення безготівкових розрахунків. Серед розвинених країн Україна має досить високий показник співвідношення готівкової маси до ВВП (13,5 % у 2016 р.). З одного боку за даними НБУ, в Україні зростає попит на сучасні банківські сервіси та збільшення обсягу безготівкових розрахунків, з іншого боку більше ніж 2/3 готівки знято з банківських рахунків держателями банківських карт.

Це зумовлюється певними причинами. Так, на загальному фоні зростання рівня фінансової грамотності серед громадян

молодого та середнього віку, спостерігається досить низький її рівень серед громадян старшого та пенсійного віку, які надають перевагу проведенню розрахунків готівкою.

Більше 50 % домогосподарств в Україні отримують доходи у безготівковій формі, але 80 % витрат здійснюється в готівковій формі [1]. Це зокрема стосується мешканців сільської місцевості де недостатньо розвинена інфраструктура і спостерігається певний дефіцит банкоматів та POS-терміналів.

Слід зазначити, що в Україні встановлене обмеження для фізичних осіб на проведення розрахунків готівкою на рівні 50000 грн (еквівалент 1725 євро). Це достатньо високий рівень у порівнянні, наприклад, з Італією, Португалією, Францією, де обмеження на розрахунки готівкою становить еквівалент 1000 євро [2]. Цей факт також сприяє поширенню готівкових розрахунків в Україні.

Національний банк України як головний регулятор грошового обігу здійснює контроль за рухом готівки та її емісію. Суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють операції з готівкою керуються відповідними Постановами та Положеннями НБУ, які регламентують організаційні положення щодо готівкового обігу.

Останні зміни в організаційних питаннях готівкового обігу відбулися у 2018 році. Так, з 5 січня 2018 року введено в дію Положення про ведення касових операцій у національній валюті України № 148 від 29.12.2017 р., яке скасувало чинне до того моменту Положення № 637 від 15.12.2004 р. Чинне положення внесло певні зміни у трактування терміну «готівкові розрахунки», затвердило нову редакцію п. 6 щодо розрахунків готівкою суб'єктів господарювання між собою та з фізичними особами, затвердило оновлені форми первинних касових документів.

Для зберігання готівки та інших коштів, здійснення операцій з готівкою на підприємстві створюється каса. Слід зазначити, що протягом тривалого періоду в Україні змінились вимоги до організації каси і зміст цього терміну. Так, згідно Порядку ведення касових операцій у національній валюті України № 228 від 02.02.1995 р. (втратив чинність) касою називалось спеціально обладнане та ізольоване приміщення,

призначене для приймання, видачі та тимчасового зберігання готівки [3]. Це означає, що НБУ чітко вказував на те, що для збереження грошових та інших коштів підприємство повинно було обладнати окреме приміщення, яке мало відповідати певним вимогам безпеки.

Згідно Положення № 228 приміщення каси повинно бути ізольованим, двері до нього під час здійснення операцій з готівкою – замкнені з внутрішнього боку, доступ до приміщення каси особам, які не мають відношення до її роботи заборонений. При цьому, з метою збереження матеріальних цінностей, готівка має зберігатися у металевих вогнетривких шафах або сейфах, які після закінчення роботи мають замикатися і пломбуватися сургучною печаткою касира. Дублікати ключів від сейфа зберігаються у керівника підприємства.

Додаток № 1 до Порядку № 228 містив рекомендації щодо забезпечення схоронності коштів під час їх зберігання і транспортування [3].

У 2004 році Національний банк України затвердив Положення про ведення касових операцій в національній валюті України № 637 від 15.12.2004 р. Згідно Положення № 637 каса – це приміщення або місце здійснення готівкових розрахунків, а також приймання, видачі, зберігання готівкових коштів, інших цінностей, касових документів [4]. На відміну від попереднього нормативного документу це Положення не мало чіткої вимоги щодо розташування каси на підприємстві. Якщо у відповідності до попереднього нормативного документу під касу необхідно було відвести окреме ізольоване приміщення, то згідно Положення № 637 операції з готівкою могли здійснюватися як в ізольованому приміщенні, так і в іншому пристосованому приміщенні, наприклад, в бухгалтерії підприємства.

Крім того, Положення № 637 не містило організаційних вимог щодо безпеки збереження матеріальних цінностей в касі підприємства. З одного боку це спрощувало організаційну роботу адміністрації підприємства і головного бухгалтера зокрема. Підприємство мало можливість не витрачатись на обладнання приміщення каси засобами безпеки - ґратами, сигналізацією, сейфом, тощо. З іншого боку доступність місця

де відбувалися операції з готівкою могло спровокувати певні протиправні дії і втрату матеріальних цінностей підприємства.

Чинне Положення № 148 також містить визначення терміну «каса». Слід зазначити, що трактування сутності терміну у новому нормативному документі не змінилося. Відсутні також в діючому Положенні і вимоги щодо безпеки збереження грошових коштів на підприємстві.

Але, діючий нормативний документ має п. 12, згідно якого «Установа/підприємство на підставі цього Положення зобов'язане розробити та затвердити внутрішнім документом порядок оприбуткування готівки в касі установи/підприємства, у якому максимально врахувати особливості роботи як установи/підприємства, так і його відокремлених підрозділів [внутрішній трудовий розпорядок, режим роботи, графіки змінності, порядок та особливості здавання готівкової виручки (готівки) до банку]. Для відокремлених підрозділів установи/підприємства порядок оприбуткування готівки в касі встановлюється та доводиться внутрішніми документами установи/підприємства. Розроблений порядок повинен відповідати вимогам цього Положення та не суперечити законодавству України» [5].

Це означає, що НБУ покладає відповідальність за створення безпечних умов збереження готівкових коштів виключно на адміністрацію підприємства. На нашу думку, виходячи з вимог Положення № 148 головний бухгалтер має розробити додаток до Наказу про облікову політику підприємства, в якому чітко визначити наступні положення:

- кваліфікаційні вимоги до посади касира підприємства;
- заходи безпеки щодо зберігання грошових та інших коштів в касі;
- правила безпеки при здавання готівки на поточний рахунок в банку у випадку відсутності договору на обслуговування із службою інкасації банку;
- графік документообігу касових документів та їх виконавців.

При формуванні переліку заходів безпеки щодо збереження грошових коштів та інших цінностей в касі підприємства, головний бухгалтер може звернутися до Рекомендацій щодо

забезпечення схоронності коштів під час їх зберігання і транспортування. Незважаючи на те, що названий документ втратив чинність, він містить слушні рекомендації, якими може скористатися будь яке підприємство, яке зацікавлене в створенні максимально безпечних умов для здійснення операцій з готівкою.

Так, при прийманні працівника на посаду касира, слід впевнитись в тому, що ця особа раніше не притягалася до кримінальної відповідальності за навмисні злочини, не страждає на хронічні психічні хвороби і не перебуває на спеціальному медичному обліку з приводу алкогольної або наркотичної залежності.

Приміщення або місце зберігання і проведення операцій з готівкою повинне бути відповідним чином захищене – вікна мають бути захищені ґратами, приміщення на час проведення операцій з готівкою має замикатися з середини, мати металеві або укріплені двері, готівка і матеріальні цінності, які належать підприємству повинні зберігатися у металевій або вогнетривкій шафі.

При необхідності транспортування значних сум готівки від банку до підприємства і навпаки найкращим заходом безпеки є інкасація банком. Для цього укладається договір між підприємством і службою інкасації банку. Але може так статися, що подібні операції на підприємстві відбуваються вкрай рідко и договір на інкасацію не укладають. В цьому випадку підприємство повинно власними силами забезпечити збереження грошових коштів.

В першу чергу необхідно провести інструктаж касира про неприпустимість транспортування грошових коштів громадським транспортом. Підприємство повинно забезпечити касира транспортним засобом і охороною. При цьому касир не має права розголошувати будь кому маршрут руху і суму готівки. Під час транспортування готівки касир не має права відвідувати громадські місця, магазини та ринки і виконувати будь-які інші доручення адміністрації підприємства. Факт проведення інструктажу має бути підтверджений його особистим підписом в Журналі обліку проведених інструктажів. Внесення цих позицій в Наказ про облікову політику

підприємства та дотримання визначених правил допоможе забезпечити матеріальні цінності підприємства. З іншого боку, повернення основних правил безпеки щодо операцій з готівкою та її збереження до Положення № 148, на думку автора, спонукатиме адміністрацію підприємства вживати відповідних заходів для збереження грошових цінностей підприємства.

Останнім часом поширення набувають розрахунки за допомогою електронних грошей. Згідно Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» № 2346-14 від 4.06.2017 р. електронні гроші - одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі [6]. Випуск електронних грошей здійснює лише уповноважений банк шляхом надання їх користувачам в обмін на готівкові та безготівкові кошти.

Суб'єкти підприємницької діяльності можуть розраховуватися електронними грошима з постачальниками і приймати електронні гроші від покупців в оплату реалізованих товарів, продукції, робіт та послуг. Облік електронних грошей ведеться на рахунок 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті».

НБУ здійснює контроль за здійсненням розрахунків за допомогою електронних грошей. Так, сума електронних грошей на електронному пристрої, який не може поповнюватись не повинна перевищувати 4000 грн, а сума електронних грошей на пристрої, який може поповнюватись не повинна перевищувати 14000 грн. Користувачі мають право використовувати електронні гроші для здійснення розрахунків за допомогою електронного пристрою, який поповнюється і перебуває в розпорядженні користувача в сумі до 62 000 гривень протягом календарного року. До розрахунку цієї суми не включаються електронні гроші, погашені на вимогу користувача протягом календарного року [7].

Такі обмеження у використанні електронних грошей створюють певні незручності користувачам і обмежують право користування власними коштами. Згідно п. 3.3. фізичні особи можуть переказувати електронні гроші іншим особам в сумі, що

не перевищує 500 грн за день та не більше 4000 грн протягом місяця.

Інколи можна зустріти твердження, що аналогом електронних грошей є криптовалюта. З цього питання останнім часом точаться суперечки як в науковій, так і в бізнесовій площині. В Лихута і колектив авторів звіту «Правове регулювання криптовалютного бізнесу» визначають криптовалюту як криптографічно захищену децентралізовану цифрову валюту, інформацію про транзакції якої вносяться і зберігаються у Блокчейні [8]. Найбільш поширеним видом криптовалюти є біткоїн. Термін цей походить від об'єднання англійських слів «bit» - одиниця виміру інформації, «coin» - монета.

Слід зазначити, що Україна входить в десятку держав світу за кількістю користувачів біткоіна. Біткоїн не пов'язаний з жодною валютою світу і Національний банк України впливу на нього не чинить. По суті біткоїн - це набір цифрових машинних кодів, які свідчать, що електронні монети належать певній фізичній чи юридичній особі (електронній адресі). На відміну від електронних грошей, які номінує уповноважений банк, бікоїн може сгенерувати будь хто за допомогою майнінгу, тобто процесу рішення криптографічних задач з використанням обчислювальної техніки [8].

Не дивлячись на широке коло користувачів біткоіна, в Україні юридичний статус криптовалют не визначений. У 2014 році НБУ назвав біткоїн «ерзац – валютою», яка не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватись для здійснення платежів [9].

Починаючи з 2015 року НБУ поступово змінює своє ставлення до криптовалют і намагається вести діалог з представниками Bitcoin Foundation Ukraine. В грудні 2016 року Українська біржа стала першим у світі майданчиком, на якому відбуваються торги деривативів на криптовалюту [8,с.90].

Не зважаючи на невизначений правовий статус криптовалюти, в Україні активно проводяться операції з нею. При цьому, такі операції можуть здійснювати як громадяни, так і суб'єкти підприємницької діяльності. В разі проведення

подібних операцій виникає необхідність їх облікового відображення і оподаткування.

Для відображення в обліку криптовалюти необхідно визначити джерело її надходження на підприємство. Криптовалюта, зокрема біткоїн може надійти на підприємство від покупців, може бути сгенерована самостійно за допомогою комп'ютерних систем або придбана за грошові кошти.

Якщо криптовалюта придбана за грошові кошти слід визначитись з метою її придбання. Якщо біткоїн придбано для здійснення подальших розрахунків, то в обліку, на думку автора, слід показати надходження інших коштів бухгалтерським записом:

Дебет 33 Кредит 685.

Якщо криптовалюта придбана з метою здійснення фінансових інвестицій, то бухгалтерський запис слід зробити наступним чином:

Дебет 35 Кредит 685.

Якщо криптовалюта сгенерована самим підприємством, то в обліку слід визнати дохід, оскільки біткоїн створений практично з «нічого». При цьому слід скласти бухгалтерський запис:

Дебет 33 (35) Кредит 746. Вартість електроенергії, витраченої при роботі комп'ютерної техніки та її амортизацію віднести на рахунок 977.

При надходження криптовалюти від покупців товарів, продукції, робіт та послуг доцільно скласти наступні записи:

Дебет 36 (37) Кредит 70 на суму виручки;

Дебет 70 Кредит 641 на суму ПДВ;

Дебет 33 Кредит 685 на суму отриманої криптовалюти від покупця;

Дебет 685 Кредит 36 (37) на закриття розрахунків.

Якщо підприємство здійснює операції з криптовалютами, то необхідно звернути увагу на оподаткування таких операцій. Оскільки криптовалюти на законодавчому рівні не відносяться до товарів, то такі операції не обкладаються ПДВ [8, с. 91].

Отже, готівкові розрахунки в Україні мають значне розповсюдження незважаючи на всебічний контроль за ними з боку НБУ і встановлення значних обмежень щодо обсягів

розрахунків готівкою. Нормативна база, що регламентує порядок та правила використання готівки, перебуває в стані постійного оновлення та вдосконалення. Але, на нашу думку, діючи нормативні документи потребують внесення до них певних позицій, дотримання яких допоможе впорядкувати готівкові розрахунки і вберегти кошти, що належать підприємству.

Багато проблемних питань існує в царині використання електронних грошей та криптовалют. Зокрема, однією з проблем використання електронних грошей є встановлене НБУ обмеження сум розрахунків. На нашу думку це обмежує власників грошових коштів в їх правах вільно користуватися активами, що належать їм особисто.

Враховуючи глобалізацію світу, неможливо не звертати увагу на існуючий попит на криптовалюту та здійснення операцій з ними. Україні бажано нормативно врегулювати питання обігу і використання криптовалют на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Дикий В. Розвиток безготівкової економіки в Україні - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://management.fmm.kpi.ua/wpcontent/uploads/2017/12/Cashless-economy_05.12.2017.pdf
2. Eurostat - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/labour-market/earnings/database>
3. Порядок ведення касових операцій у національній валюті України № 228 від 02 лют. 1995 р. (втратив чинність) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0228500-95/page2>
4. Положення про ведення касових операцій у національній валюті України № 637 від 15 груд. 2004 р. (втратило чинність) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0040-05>
5. Положення про ведення касових операцій у національній валюті України № 148 від 29 груд. 2017 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17>

6. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» № 2346-14 від 4 черв. 2017 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14/page2>

7. Положення про електронні гроші в Україні № 481 від 04 листоп. 2010 р. [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10/para19#n19>

8. Правове регулювання криптовалютного бізнесу : [Звіт] / [Лихута В., Каплан А., та ін] – 2017. – 101 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://axon.partners/wp-content/uploads/2017/02/Global-Issues-of-Bitcoin-Businesses-Regulation.pdf>

9. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/ крипто валюти» Bitcoin [Електронний ресурс] // Національний банк України. - 10.11.2014. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14>